

37(082)

П24

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск LXVII

54

5. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навчальний посібник / Н.Г. Шкурятяна, С.В. Шевчук. – К.: Вища школа, 2007. – 823с.

Мироненко О.В.

**РАЗВИВАЮЩАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ РОБОТЫ С ГЛАГОЛОМ НА УРОКАХ
УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ**

В статье рассматривается глагол как самостоятельная часть речи, раскрывается развивающая направленность работы с глаголом на уроках украинского языка в начальных классах.

Ключевые слова: глагол, самостоятельная часть речи, грамматические категории глагола, развивающая направленность.

Mironenko O.V.

**DEVELOPING DIRECTION OF WORK WITH THE VERB AT THE UKRAINIAN LANGUAGE
LESSONS IN PRIMARY CLASSES**

The article considers verb as an independent part of speech, it elucidates developing direction of work with the verb at Ukrainian language lessons in the primary classes.

Key words: verb, independent part of speech, grammar categories of the verb, developing direction.

УДК 373.3.015.31: [373.3.016:811.161.2]

Павлик О.А.

**ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ
МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ**

У статті на основі зіставлення, порівняння, узагальнення наукової інформації з проблем розвитку творчої особистості засобами слова, специфіки навчання другої мови уточнюються й розкриваються дидактичні умови формування творчої особистості на уроках близькоспорідненої мови в аспекті компетентнісного підходу.

Ключові слова: творча особистість, близькоспоріднена мова, дидактичні умови, молодші школярі, компетентнісний підхід.

Формування й розвиток творчої особистості учнів є однією з актуальних проблем сучасної української системи освіти. Її актуальність зумовлена нагальною потребою суспільства в творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально й інформаційно розвинених громадянах, що вимагає нових підходів до навчально-виховного процесу. У новому Державному стандарті початкової загальної освіти, що ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого й компетентнісного підходів, наголошується на необхідності формувати у дітей творчі здібності, громадянську, комунікативну, соціальну, предметні й міжпредметні компетентності. Розвиток та виховання здібних і талановитих дітей відповідає потребі формування творчого потенціалу демократичного суспільства.

Психолого-педагогічні аспекти формування творчої особистості розглядаються в дослідженнях Б. Ананьєва, В. Андрєєва, Ю. Бабанського, І. Беґа, Д. Богоявленської, В. Загв'язінського, Н. Кузьміної, Г. Сіліної, С. Сисоевої, Н. Лейтес, Г. Айзенка, Дж. Гілфорда, А. Маслоу, А. Олпорта, К. Роджерса, Д. Шеренберґа та ін. Науковці експериментально довели, що формування творчих здібностей потребує особливої уваги, додаткових педагогічних впливів і напруги, що повинно ураховуватися і на уроках у початковій школі, і в усіх сферах позашкільної діяльності.

Творча особистість дитини розвивається насамперед у зв'язку із засвоєнням мови й мовлення, тому уроки рідної мови мають провідне значення у розвитку здатності дитини творити. Але це стосується не тільки уроків рідної мови. Українська мова як державна

вивчається в усіх навчальних закладах України, зокрема в школах з російською мовою навчання. Тому формування творчої особистості школярів у початкових класах шкіл зазначеного типу не є винятком. Разом з тим аналіз наукової літератури, шкільної практики свідчить, що проблемі розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови як другої не приділяється належної уваги. Насамперед це пов'язано з недостатньою теоретичною розробленістю означеного питання.

Мета статті – розкрити дидактичні умови розвитку творчої особистості молодших школярів на уроках української мови як другої.

Аналіз наукової літератури переконує, що в методиці навчання близькоспорідненої мови недостатньо уваги приділено формуванню творчого потенціалу школярів. Проте основна увага зосереджена насамперед на питаннях формування ключової комунікативної компетентності дитини. Саме з мовленнєвою діяльністю методисти пов'язують особистісний, у тому числі творчий розвиток школярів.

У процесі мовної освіти творчий розвиток дітей пов'язують насамперед з мовленнєвою діяльністю. Так, зокрема, Н.Бондаренко, досліджуючи умови розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі мовленнєвої діяльності, до загальнопедагогічних відносить такі: педагогічне стимулювання, застосування психолого-педагогічних технологій, системність мовленнєвої роботи з учнями в умовах творчо-розвивального середовища [1] (див. рис.1.1).

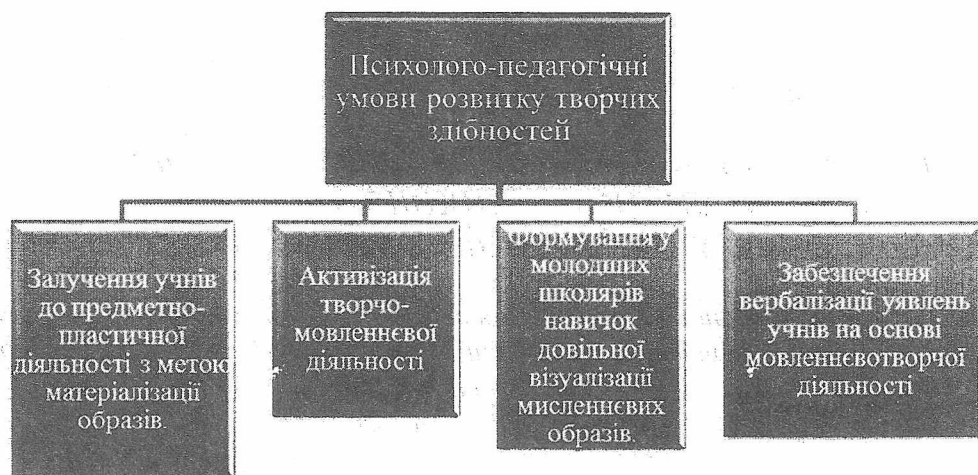

Рис. 1.1. Загальнопедагогічні умови розвитку творчих здібностей

Застосування психолого-педагогічних технологій, що забезпечують самостійну активність учнів у процесі творчої діяльності. Виконання цієї умови має гарантувати позитивну мотивацію творчої діяльності молодших школярів і надавати дієвий арсенал психолого-педагогічних стимулів, які спрямовуватимуть активність учнів у необхідному напрямку. Такі психолого-педагогічні технології повинні враховувати особливості молодшого шкільного віку, забезпечувати оптимальні умови для самовираження учнів, спиратися на особистісно-значущий для учнів матеріал, залучати їхні емоції до процесу творчості, спонукати учнів у процесі творчої діяльності відображати свій чуттєвий досвід у повному обсязі, надавати можливість самостійно творити.

Системність мовленнєвої роботи з учнями в умовах творчо-розвивального середовища. У повсякденному житті знання, які використовуються, тісно переплітаються, утворюючи єдину систему. Тому учень повинен бачити предмет чи явище системно: в єдності зі зв'язками, в які він вступає. Системність мовленнєвої роботи в умовах творчо-розвивального середовища забезпечується шляхом розвитку основних психічних процесів дитини через слово і мовленнєву діяльність. Така система повинна передбачати розвиток процесів сприймання, здібностей до уявлення, ейдетичних можливостей дитячого мислення,

уміння переборювати стереотипи, формування навичок асоціативного і гнучкого мислення тощо.

На думку Д. Романовської, психолого-педагогічними умовами розвитку творчої особистості школярів у процесі мовленнєвої діяльності [2, с. 14], можна вважати такі (див. рис. 1.2.):

Рис. 1.2. Психолого-педагогічні умови розвитку творчої особистості школярів

Педагогічне стимулювання розвитку творчих здібностей, що здійснюється на основі особистісно зорієнтованого характеру взаємодії учителя з учнями. Така взаємодія учителя та учня передбачає насамперед спільну мовленнєво-творчу діяльність як спілкування, в якому не існує різкої полярності позицій учня й учителя, взаємодію. Це сприяє стимулюванню активності, самостійності, ініціативи дітей, поєднанню творчої свободи і спрямування діяльності учнів, емоційності та виразності спілкування з проявами поваги і доброзичливості учасників педагогічного процесу.

1. *Активізація творчо-мовленнєвої діяльності* учнів початкових класів відбувається на основі збагачення емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду. Результативний творчий розвиток, за словами Д. Романовської, забезпечується лише активною, емоційно забарвленою творчою діяльністю, адже емоція – це почуття, що "мотивує, організовує і спрямовує сприймання, мислення і дії" [2, с. 14]. Збагачення емоційно-чуттєвого досвіду молодших школярів у процесі навчання може бути забезпечене через емоційну підготовку учнів, емоційну насиченість навчального матеріалу та методів навчання, незвичність способу постановки завдання, чіткість і динамічність переходу від одного виду роботи до іншого, вчасний перехід від пояснення до практичних дій учнів. Активізацію творчо-мовленнєвої діяльності молодших школярів також забезпечує комунікативний досвід, який дозволяє учневі керувати своєю поведінкою у спілкуванні. Створення спеціальних емоційно забарвлених комунікативних ситуацій під час навчання, розв'язання умовно-комунікативних завдань сприяє збагаченню комунікативного та емоційно-чуттєвого досвіду учнів і, відповідно, зростанню мовленнєво-творчої активності.

2. *Формування у молодших школярів навичок довільної візуалізації мисленневих образів.* Візуалізація мисленневих образів – створення образів у мозку на основі попереднього досвіду, – важлива складова уяви, необхідна для повноцінної творчої діяльності будь-якої людини. Довільна візуалізація мисленневих образів є однією з передумов творчої мовленнєвої діяльності в молодшому шкільному віці і, як наслідок, розвитку творчих здібностей. Вона дозволяє мотивувати комунікативний процес молодших школярів, емоційно збагачує урок та забезпечує творчу активність учасників навчального процесу. Мовленнєва діяльність у цьому випадку відбувається як продуктивний процес: учні продукують висловлювання в результаті дії візуалізації.

3. *Забезпечення вербалізації уявлень учнів на основі мовленнєво-творчої діяльності.* Вербальне (логічне) і невербальне (образне) мислення протиставляються багатьма дослідниками творчих процесів. Проте відомо, що завершальним етапом будь-якого творчого акту є організація, критичний аналіз та упорядкування результатів активності образного мислення. Для цього етапу вагомою є взаємодія вербального і невербального мислення. З метою забезпечення рівноваги між цими двома типами мислення в молодших

школярів доцільно використовувати об'єктивізацію образів уяви через мовлення. Цей вид роботи логічно продовжує роботу з образами уяви, яка сприяє творчому розвитку молодших школярів. Слово дає можливість закріпити мисленнєвий образ у реальному світі. Вербалізовані уявлення є результатом активної творчої діяльності дітей: створення мовленнєвого повідомлення передбачає використання знайомого матеріалу у нових комбінаціях, наділення певної сукупності слів новим змістом чи навіть створення нових слів, які точніше передають те, що вкладає у поняття маленький творець. Проте вербалізація уявного образу не завжди передбачає створення нової звукової оболонки. Нагромаджені образи уяви, підкріплені емоційними враженнями, у сприятливій, творчій, вільній атмосфері завжди спонукають учнів до мовленнєвої діяльності: учні намагаються передати словами те, що тільки що уявили. Учень, який яскраво фантазує, легко переносить цю якість і на мовленнєву творчість.

4. *Залучення учнів до предметно-пластичної діяльності з метою матеріалізації образів.* Образ уяви може бути об'єктивований не лише у вербальній, а й у практичній діяльності учня. Предметно-пластична діяльність дозволяє молодшим школярам розширити власне поле творчих знахідок. У цьому випадку мовленнєва діяльність може виступати і як стимул, і як наслідок практичних дій молодших школярів з предметно-пластичним матеріалом. Мовленнєві образи, створені учнями, знаходять свою об'єктивну реалізацію у папері, картоні, нитках, природному матеріалі. Художні засоби дозволяють учням точніше передати зміст творчо-мовленнєвого образу, пояснити його, тим самим надаючи можливість ще більшого самовираження. Виконані роботи мають розкривати внутрішню сутність і значення того творчо-мовленнєвого образу, який був створений молодшим школярем. Виріб, виконаний дитиною, ніколи не призначений лише для неї особисто. Учень завжди прагне показати результат своєї діяльності іншим. Тобто малюнок, виріб чи аплікація призначені для того, щоб повідомити світу про внутрішні переживання творця. Ця властивість об'єкта творчої діяльності наближає матеріалізацію уявних образів до вербалізації: таким чином молодший школяр повідомляє іншим про свій душевний стан, свої погляди, мрії. Обидва способи матеріального оформлення думки виконують комунікативну функцію: забезпечують процес спілкування творця з глядачем чи читачем. А їх взаємодія дає більшу можливість обміну інформацією: все те, що не вийшло сказати словами – передати художньою технікою, а технічні недосконалості – компенсувати словом.

Для того, щоб визначити дидактичні умови розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови як другої, на нашу думку, слід урахувати особливості методики навчання української мови у школах національних меншин, зокрема визначені О. Хорошковською умови забезпечення транспозиції: "наявність міцних знань, сформованих на уроках рідної мови, оптимальне співвідношення в часі між засвоєнням навчального матеріалу на уроках першої і другої мов, вміння усвідомлювати свої дії, здатність до узагальнення свого досвіду, набутого під час виконання практичних вправ, а також уміння застосовувати його в новій навчальній ситуації, на новому навчальному матеріалі, використання методів і прийомів навчання, спрямованих на перенос і застосування знань, умінь і навичок на новий навчальний матеріал; індивідуально-психологічний чинник, зокрема такі особливості дитини, як здатність до навчання, гнучкість і самостійність мислення, уміння швидко включатися в роботу" [3, с.19-20].

Зіставлення, порівняння та узагальнення описаних загальнопедагогічних, дидактичних та лінгводидактичних умов дозволяє визначити дидактичні умови формування творчої особистості засобами слова на уроках близькоспорідненої мови в аспекті компетентнісного підходу (див. табл. 1.1.): наявність міцних текстотворчих знань умінь і навичок, сформованих на уроках рідної мови; вміння усвідомлювати свої творчо-мовленнєві дії, здатність до узагальнення свого досвіду творчої діяльності, одержаного під час виконання творчих вправ на уроках рідної мови; а також уміння застосовувати його у нових навчальних умовах на уроках другої мови; забезпечення мотивації творчо-мовленнєвої діяльності засобами української мови; урахування досвіду творчої діяльності на уроках

рідної мови; забезпечення творчого середовища; установка на творчість, системне використання методів і прийомів навчання, творчо-мовленнєвої роботи, психолого-педагогічних технологій, спрямованих на мовленнєво-творчу діяльність.

Таблиця 1.1.

Порівняльна таблиця умов формування творчої особистості учня

Загально-педагогічні умови	Дидактичні умови	Специфічні умови навчання української мови як другої
<ul style="list-style-type: none"> • педагогічне стимулювання; • застосування психолого-педагогічних технологій; • системність мовленнєвої роботи з учнями в умовах творчо-розвивального середовища 	<ul style="list-style-type: none"> • активізація творчо-мовленнєвої діяльності; • формування у молодших школярів навичок довільної візуалізації мисленнєвих образів; • забезпечення вербалізації уявлень учнів на основі мовленнєво-творчої діяльності; • залучення учнів до предметно-пластичної діяльності з метою матеріалізації образів 	<ul style="list-style-type: none"> • наявність міцних знань, сформованих на уроках рідної мови, • оптимальне співвідношення в часі між засвоєнням навчального матеріалу на уроках першої і другої мов, • вміння усвідомлювати свої дії, здатність до узагальнення свого досвіду, набутого під час виконання практичних вправ, а також уміння застосовувати його в новій навчальній ситуації, на новому навчальному матеріалі, • використання методів і прийомів навчання, спрямованих на перенос і застосування знань, умінь і навичок на новий навчальний матеріал, • індивідуально-психологічний чинник, зокрема такі особливості дитини, як здатність до навчання, гнучкість і самостійність мислення, уміння швидко включитися в роботу

Наявність міцних текстотворчих знань умінь і навичок, сформованих на уроках першої мови, передбачає, що учні на уроках рідної мови удосконалюють уміння усного мовлення, оволодівають уміннями й навичками писемного, а також набувають необхідних знань з мови для забезпечення текстотворчої діяльності.

Вміння усвідомлювати свої творчо-мовленнєві дії, здатність до узагальнення свого досвіду творчої діяльності, одержаного під час виконання творчих вправ на уроках рідної мови, а також уміння застосовувати його у нових навчальних умовах на уроках другої мови набувають учні на етапах рефлексії у процесі системно планованої творчо-мовленнєвої діяльності під керівництвом учителя на уроках освітньої галузі "Мови і літератури". Завдяки позитивному переносу учні досить швидко опановують механізми творчості, що є підґрунтям для розвитку творчих здібностей особистості, відкриває можливості для ефективного застосування різноманітних методів і прийомів.

Забезпечення мотивації творчо-мовленнєвої діяльності засобами української мови. Опанування української мови й мовлення відбувається здебільшого на відповідних уроках, що викликає необхідність педагогічного стимулювання та створення належного творчо-мовленнєвого середовища. Мотивація розширення сфери спілкування та творчо-пізнавальної діяльності підтримується цікавими прийомами роботи, привабливим дидактичним матеріалом, предметно-пластичною та художньо-графічною діяльністю як засобом організації україномовної мовленнєво-творчої діяльності.

Ураховання досвіду творчої діяльності на уроках рідної мови. Набуті уміння та навички творчої роботи на уроках рідної мови можна успішно перенести на уроки української, оскільки творча діяльність прямо не залежить від предмету вивчення.

Забезпечення творчого середовища, установка на творчість. Школяр має постійно відчувати позитивне ставлення до своїх успіхів у вивченні української мови з боку вчителя й батьків. Це дасть можливість йому повірити у себе, у свої здібності, а труднощі, що

виникають, сприймати як тимчасові. Процес навчання, побудований на співтворчості, співпраці педагога та учнів зробить учня "відкривачем" нових знань, що і забезпечить почуття успіху.

Таким чином, процес формування творчої особистості на уроках другої мови забезпечується дотриманням таких дидактичних умов: наявність міцних текстотворчих знань умінь і навичок, сформованих на уроках рідної мови; вміння усвідомлювати свої творчомовленнєві дії, здатність до узагальнення свого досвіду творчої діяльності, одержаного під час виконання творчих вправ на уроках рідної мови, а також умінь застосовувати його у нових навчальних умовах на уроках другої мови; забезпечення мотивації творчомовленнєвої діяльності засобами української мови; урахування досвіду творчої діяльності на уроках рідної мови; забезпечення творчого середовища; установка на творчість, системне використання методів і прийомів навчання, психолого-педагогічних технологій, спрямованих на мовленнєвотворчу діяльність.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Бондаренко Н. Про формування творчої особистості молодшого школяра засобами слова / Н. Бондаренко // Початкова школа. – 1998. – № 9. – С.22-24.
2. Романовська Д. Регуляція творчої діяльності учня: створення адекватних умов для розвитку творчої особистості/ Д. Романовська// Психолог. – 2006. – №11. – С.11-15.
3. Хорошковська О. Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання / О. Н. Хорошковська. – К.: Промінь, 2006. – 256 с.

Павлик О.А.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ

В статтє на основе сопоставления, сравнения, обобщения научной информации по проблемам развития творческой личности средствами языка, специфики обучения второму языку уточняются и раскрываются дидактические условия формирования творческой личности на уроках близкородственного языка в аспекте компетентностного подхода.

Ключевые слова: творческая личность, близкородственный язык, дидактические условия, младшие школьники, компетентностный подход.

Pavlyk O.A.

DIDACTIC CONDITIONS OF FORMATION OF CREATIVE PERSON YOUNGER PUPILS AT LESSONS UKRAINIAN AS A SECOND LANGUAGE

In article on the basis of comparison, comparison, syntheses of scientific information on problems of development of the creative person by means of language, specifics of training in the second language are specified and reveal didactic conditions of formation of the creative person at lessons of closely related language in aspect of competence-based approach.

Key words: creative person, second language, didactic conditions, younger school students, competence approach.

УДК 371.036:371.212

Перепьолка В.І

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається одна із важливих концепцій державної мови – оволодіння естетикою мови учнями початкових класів, аналізуються технології формування естетичної культури учнів на уроках української мови.

Ключові слова: естетико-педагогічний аспект, естетичне виховання, культура мови, мелодійність мови, образність мови, естетична мовна підготовка, комунікативно-мовна